

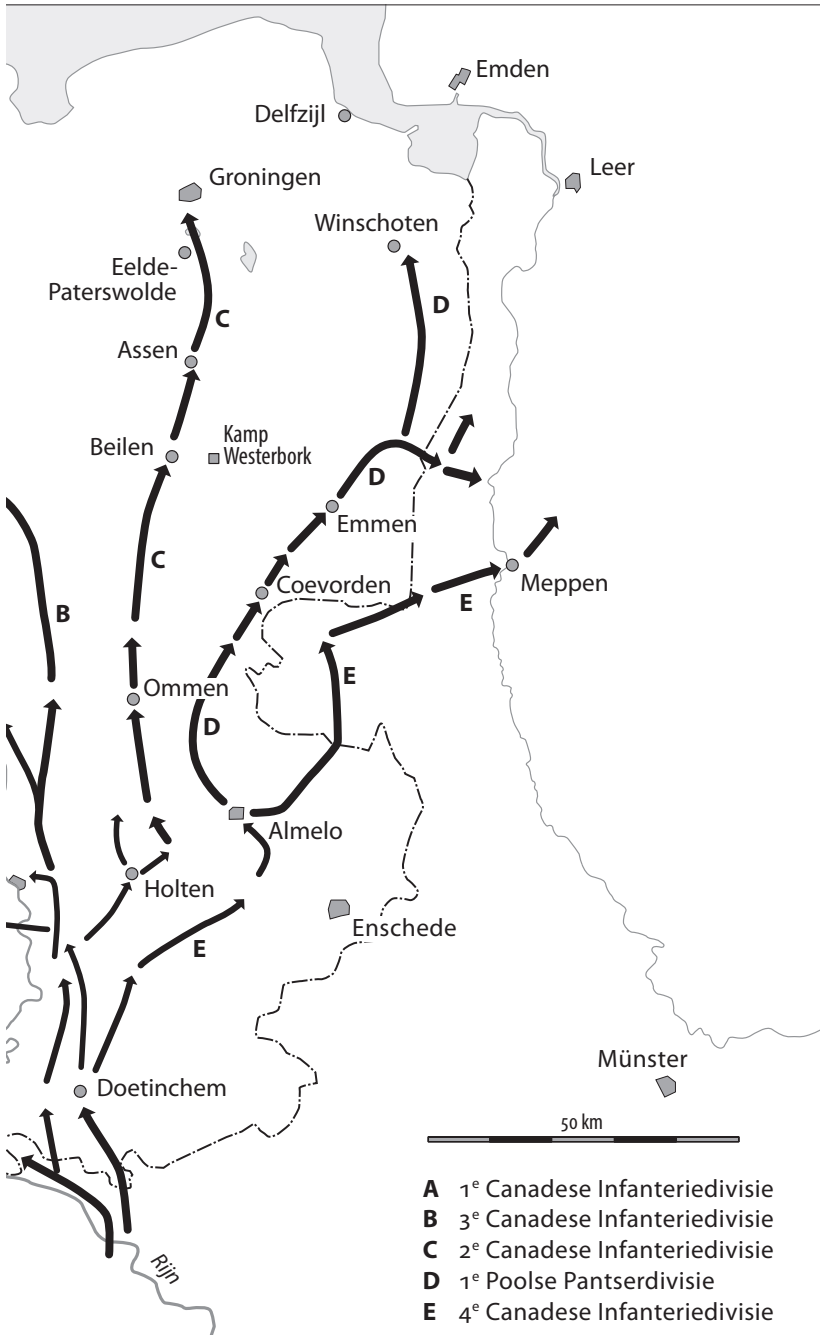

Bevrijding Oost- en Noord-Nederland

23 maart - 22 april 1945

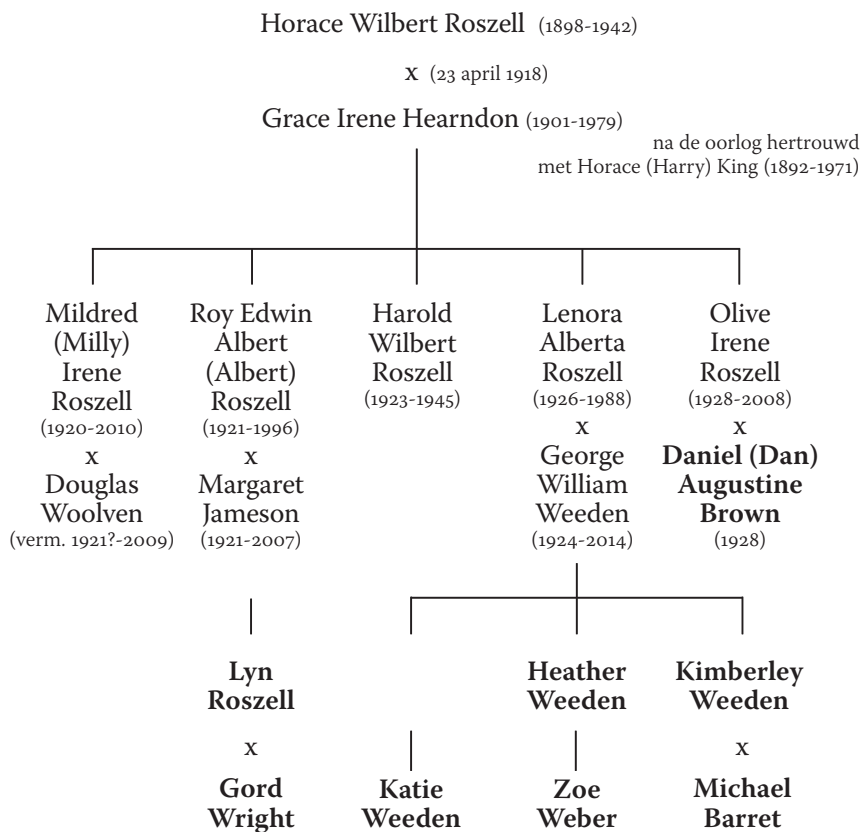

Inhoud

Stamboom familie Roszell	11
Proloog	13
H.W.R. was hier	19
Epiloog	253
Dankwoord	257
Bijlage – Het Canadese leger in de Tweede Wereldoorlog	261
Literatuuroverzicht	263
Websites en online archieven	267
Illustratieverantwoording	269

Stamboom familie Roszell*

* Kleinkinderen en achterkleinkinderen alleen opgenomen als ze relevant zijn voor het verhaal.

Vetgedrukt zijn mensen die hebben bijgedragen aan dit boek.

Proloog

‘Hier moet je zijn.’

De buschauffeur kijkt me aan via zijn spiegel. Ik heb mezelf zo dicht mogelijk tegen de zijkant van de bijna lege bus geschoven, boven het luchtroostertje van de verwarming, weggedoken in m’n jas. Buiten jagen ijschilfers in de noordenwind. Achter de lantaarnpalen en rond bomen groeien dunne richels aangewaaide sneeuw langzaam uit tot duinen.

‘Bedoelt u mij?’ probeer ik.

Nu draait hij zich om; zijn rechterarm leunt op het halve deurtje van zijn cabine.

‘Ja. Dit is waar je eruit wilt. Het oorlogsmuseum toch?’

Ik trek een verbaasde grimas. Als antwoord haalt hij zijn schouders op. ‘Dat dacht ik gewoon. Je klinkt grappig. Europees. Ik dacht dat je bij het museum moest zijn. *Holland, right?*’

‘Nederland, ja.’

Hij knikt als hij zijn diagnose bevestigd ziet. Dan draait hij zich weer terug. Met een klap op het dashboard gooit hij de deur open.

Buiten hebben de poolwind en de sneeuw de laatste kleur uit de stad geslagen. De betonnen muren van het museum, de kale bomen en de zware winterlucht, het dunne laagje poedersneeuw op straat – alles is grijs. Alleen het rood in de Canadese vlaggen voor het museum steekt fel af tegen de omgeving.

De oorlog is in Ottawa nooit echt ver weg. Als ik 's ochtends van m'n gehuurde appartementje naar de stad ga, kom ik eerst langs het nationale oorlogsmonument en het graf van de onbekende soldaat. Iets verderop, aan de rechterkant van de straat, staat de Peace Tower, de klokkentoren van het Parlement, waar in een speciale kamer herinneringsboeken met de handgeschreven namen van alle omgekomen Canadese militairen worden bewaard – 44 893 namen uit de Tweede Wereldoorlog, waarvan ongeveer vijfduizend jongens en mannen, en één vrouw, die zijn gesneuveld bij de bevrijding van Nederland. Iedere ochtend wordt in alle zeven boeken een bladzijde omgeslagen. Tot het boek uit is, en dan begint het weer opnieuw. Dag in, dag uit, jaar in, jaar uit, volgens een strak schema, zodat iedere naam minstens één keer per jaar voorbijkomt.

Een paar van die namen ken ik uit m'n hoofd. Fred Butterworth uit Winnipeg, die als eerste Canadees sneuvelde bij de bevrijding van de stad Groningen; Roy Coffin, die accordeon speelde, en voor hij naar Europa ging van zijn vader een horloge kreeg. John Tuckey, die acht kinderen had. En Harold Wilbert Roszell uit Toronto, eenentwintig jaar oud toen hij op 16 april 1945 overleed.

Aan het verre uiteinde van de straat, in een blokkendoos die het midden houdt tussen classicistische architectuur en modern overheidsfunctionalisme, zit het nationaal archief, de Library and Archives Canada, waar ik de afgelopen dagen een groot deel van de bevrijding voorbij heb zien komen. Getypte verslagen, krantenknipsels, briefjes met orders, landkaarten vol aantekeningen en de persoonlijke dossiers van omgekomen soldaten: aanmelding, medische keuring, training, Europa, en dan een afschrift van een telegram en de formulieren voor een herbegravenis in Holten of Groesbeek.

Het Canadian War Museum is het verste punt op m'n denkbeeldige lijn op de kaart. Als het niet zou sneeuwen, had ik hier, met m'n rug naar het museum, precies uitzicht op de Peace Tower. Twee soorten herinnering, met precies daartussenin het archief.

Bij de kassa van het museum meld ik me voor mijn afspraak met Tim Cook, militair historicus, stafid van het museum en auteur van een stuk of vijftien boeken over Canada in de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Ik ben te vroeg. Terwijl ik wacht, slenter ik langs een rij vitrines met stukken steen van het slagveld bij Vimy, uit de Eerste Wereldoorlog. Plastic namaaksteen, staat in de beschrijving. Driedimensionale prints van inscripties die de soldaten achterlieten in de kalksteentunnels onder het slagveld, vlak voor ze tevoorschijn kwamen om boven de grond de Duitse loopgraven te bestormen. Maple Leafs, insignes van legeronderdelen, een brievenbus, een religieuze voorstelling, een pijl richting de latrines of een paar initialen. Ingescand met laser en daarna laagje voor laagje opgebouwd met een speciale 3D-printer.

De voetstappen van Cook galmen over de betonnen vloer. Ter begroeting steekt hij zijn hand uit. 'Jij moet Ernst zijn. Van de Canadese soldaat en de Nederlandse boom.' Hij laat een korte stilte vallen: 'En nu ben je hier. Zullen we koffiedrinken?'

Hij gaat me voor. Bij een apparaat in het museumrestaurant halen we twee grote kartonnen bekers koffie, met een grijs ribbelkartonnetje om te voorkomen dat je je vingers brandt. Daarna vertelt Cook aan een tafeltje in de hoek van het restaurant over de Canadese jongens die bijna allemaal vrijwillig in het leger gingen, over de generaals die leidinggaven aan dat leger en over de niet helemaal te begrijpen

reden waarom Canada in 1939 in het voetspoor van Groot-Brittannië de oorlog verklaarde aan Duitsland.

Halverwege het gesprek schuift hij zijn lege koffiebeker opzij, alsof hij ruimte maakt voor wat hij gaat zeggen. ‘De Canadezen werden in Nederland ingehaald als helden. Dat heeft de manier waarop we de oorlog herinneren gevormd. Canadese jongens werden toegejuicht – ‘our liberators’.

Voor individuele soldaten is het natuurlijk een ander verhaal. Er zijn duizenden Canadese militairen die nooit in Nederland zijn geweest – denk aan jongens bij de luchtmacht, of op zee, bij de konvoeien – maar het hele idee van de bevrijding van Nederland is heel nuttig geweest. We kunnen met z’n allen terugkijken op de oorlog, op alle offers die zijn gebracht, op de 50 000 Canadese doden, en zeggen: “Kijk, dit was goed. Canadezen hebben een land bevrijd van terreur en onderdrukking en hongersnood. Dit was een noodzakelijke oorlog.”

Hij staart een tijdje naar de kartonnen koffiebeker, dan schuift hij hem terug naar het midden van de tafel. ‘De manier waarop we naar de oorlog kijken is de laatste twintig jaar sterk veranderd. Het sleutelmoment daarbij was jullie Bevrijdingsdag in 1995, toen zesduizend Canadese veteranen een parade hielden in Apeldoorn. Mensen stonden daar juichend en huilend langs de kant. Er waren moeders die hun baby ophiielden om te laten kussen door een Canadees – ongelofelijke taferelen. Dat heeft ons misschien wel wakker geschud. Vanaf dat moment hebben we als land, als natie, meer aandacht gekregen voor onze veteranen, en voor onze militaire geschiedenis.’

Na ongeveer een uur lopen we samen richting de kassa. Ik wijs naar de vitrines met stenen. ‘Die inscripties.’

Cook knikt. ‘Misschien was het voor die jongens een

manier om te zeggen: “Hier ben ik. Ik doe mee aan iets wat groot en belangrijk is. Iets historisch.”

Van achter de kassabalie pakt hij een clipboard: ‘Als je je naam opschrijft, kan ik je gratis binnenlaten.’

Even later zwerf ik door het museum. Een klein, half verduisterd hoekje is gereserveerd voor de bevrijding van Nederland. Op een scherm aan de muur draait een videolus. Canadezen bij kanonnen, Canadezen bij tanks, Canadezen met jeeps. Juichende, bevrijde Nederlanders. Dan ineens is er een fragment waarvan ik in één keer herken waar het is: een rijtje gevels waarachter de huizen verdwenen zijn. De straat ligt vol puin, er is net hevig gevochten. Soldaten lopen langs de rechterkant van de weg de stad in, hun geweren losjes over de schouder. Het beeld flitst voorbij, het duurt niet meer dan een paar seconden. De Paterswoldseweg in Groningen, niet ver van de ingang van het Stadspark.

Het is een plek waar ik drie of vier keer per week voorbij fiets. Het rijtje gevels staat er nog. De bijbehorende huizen zijn herbouwd. Naast een van de deuren zit een klein koperen monumentje voor een gesneuvelde Canadese soldaat.

Ik blijf staan om het fragment nog een keer te zien.